

RELIGIA I DUCHOWOŚĆ W CZASACH NIEPEWNOŚCI

13-14 września 2023

STRESZCZENIA REFERATÓW

dr Rafał Boguszewski, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Pandemia COVID-19 jako katalizator przemian religijności w Polsce.

Parafrazując słowa Petera L. Bergera, tak jak idee religijne mogą prowadzić do empirycznie namacalnych zmian społecznych, tak zmiany społeczne wpływają na poziom świadomości i percepcji religijnej. Religia i religijność pojawia się jako siła kształtująca w jednej sytuacji, a jako zjawisko zależne w innej sytuacji. W tym kontekście, jak można się spodziewać, z jednej strony zaangażowanie religijne różnicowało sposoby radzenia sobie Polaków z zagrożeniami, które pojawiły się w obliczu pandemii, a z drugiej strony sama pandemia koronawirusa, z jej szerokimi implikacjami dla funkcjonowania społeczeństw na całym świecie, w tym w Polsce, nie pozostała bez wpływu na przemiany religijności.

W swoim wystąpieniu postaram się odpowiedzieć na pytanie, czy i jak religijnie zmienieni wyszli Polacy z pandemii COVID-19, a więc na ile pandemia wzmocniła religijność i czyją, a na ile spowodowała (lub przyspieszyła) odwrót od Kościoła i praktyk religijnych oraz w jakich grupach to zjawisko jest najbardziej widoczne.

Swoje rozważania oprę na wynikach pięciu fal badania ilościowego CAWI zrealizowanego na różnych etapach rozwoju pandemii COVID-19, jak również po jej oficjalnym odwołaniu. Badania zostały przeprowadzone w okresie od kwietnia 2020 do sierpnia 2022 na kwotowych próbach dorosłych Polaków odzwierciedlających strukturę społeczną ze względu na płeć, wiek, wykształcenie, wielkość miejscowości zamieszkania i region.

Słowa kluczowe: pandemia, religijność, przemiany, sekularyzacja, polaryzacja

prof. dr hab. Irena Borowik, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Socjologii

Konwersja religijna jako doświadczenie biograficzne. Przypadek Janiny

Referat jest oparty na materiałach biograficznych (zapisie biografii, korespondencji, tomach notatek) Janiny, udostępnionych mi przez rodzinę celem ich opracowania. Podstawowym motywem procesu biograficznego, uwidocznionego w tych dokumentach, jest przeżycie konwersji religijnej z ateizmu na katolicyzm, doświadczonej przez Janinę, Polkę wychowywaną w Związku Radzieckim, w izolacji od kulturowych i religijnych wpływów charakterystycznych dla Polski początku XX wieku.

Perspektywa religijna, wywołana przez konwersję, ogarnia całokształt życia wewnętrznego i zewnętrznego Janiny, modelując jej stosunek do siebie, najbliższych, recepcję świata ludzkiego i pozaludzkiego. Celem referatu jest analiza sposobów przejawiania się pierwiastka religijnego/duchowego w doświadczeniu biograficznym Janiny w okresie krystalizowania się religijnej perspektywy i analiza tego, jak konwersja zapośrednicza jej interpretacje własnych doświadczeń, a także jej dążenia do rozwikłania tajemnicy fundamentalnych pojęć, takich jak dobro i zło, grzech czy natura człowieka.

Słowa kluczowe: konwersja religijna, doświadczenie biograficzne, religijność/duchowość

dr Rafał Cekiera, Instytut Socjologii, Uniwersytet Śląski

Uchron mnie od wszelkich turbulencji. Analiza zapisów modlitewnych w kaplicy Lotniska Chopina w Warszawie

Podróż samolotem, doświadczenie atmosfery portu lotniczego, daleka podróż – to sytuacje niejednokrotnie stymulujące namysł nad własnym życiem. Sprzyjają mu wizyty w lotniskowych kaplicach. Mają one różny religijny status – są miejscami modlitwy, medytacji czy wyciszenia przed lotem lub po jego zakończeniu. Bywają traktowane jako współczesne odpowiedniki przydrożnych kapliczek, które postawione przy uczęszczanych traktach skłaniały podróżnych do zatrzymania się i odmówienia modlitwy.

W niektórych lotniskowych kaplicach umieszczone są specjalne księgi, w których można zapisywać swoje prośby, podziękowania czy dzielić się własnymi swobodnymi refleksjami. W referacie chciałbym przedstawić wyniki analiz tego rodzaju wpisów dokonywanych w kaplicy Lotniska Chopina w Warszawie. Poddane badaniu teksty nie tylko bezpośrednio nawiązują do sytuacji podróży (np. prośby o szczęśliwy lot dla siebie czy bliskich), lecz obejmują całe spektrum uznawanych za istotne problemów. Można je traktować także jako przejaw „intymizacji życia religijnego” (Kowalski 1993: 34). To zapisy codziennych doświadczeń (np. Morris, Burton 2008): „problemy wielkie i małe, cała różnorodność ludzkich trosk i zgryzot” (Kowalski 1994: 198). Na poziomie formalnym są one także dowodem odchodzenia od formułicznego i hieratycznego stylu zapisów modlitewnych w stronę polimorficznych, zróżnicowanych form ekspresji (Wojtak 2019), zawierających na przykład także charakterystyczne dla współczesnej komunikacji emotikony.

Zapisywane przez orantów intencje, przybierająca różne formy ich „korespondencja z sacrum” mogą być traktowane jako nieoczywisty, czuły barometr przemian we współczesnych relacjach człowieka z *sacrum*. Można je uznać za niezwykle autentyczne świadectwo tego, w jaki sposób radzi on sobie z „próbami codzienności” (Rahner 1983) i jakie wartości mają dla orantów moc usensownienia ich życia (Mariański 2013: 19).

Słowa kluczowe: modlitwa, kaplica, lotnisko, wpisy wotywnie, sens życia

dr Renata Czyż, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie

Tytuł referatu: Rewolucja duchowa na Śląsku Cieszyńskim na przełomie XIX i XX wieku i jej współczesne konsekwencje

Na przełomie XIX i XX wieku na uprzemysłowionym już Śląsku Cieszyńskim doszło do znaczących przemian w zakresie duchowości, pod które grunt przygotował neopietyzm, zarówno w wersji angielskiej, jak i niemieckiej. Pogłębiającą duchowość protestancką promowali duchowni ewangelicy: ks. dr Jan Pindór i ks. Karol Kulisz. Neopietystyczne grupki działające od 1900 roku zinstytucjonalizowały się (1905) w formie ewangelickiej Społeczności Chrześcijańskiej, z której wykluczeni zostali najbardziej radykalni przedstawiciele ruchu uświęceniowego. Utworzyli oni Związek dla Stanowczego Chrześcijaństwa (1910) będący prekursorem ruchu zielonoświątkowego. W tym czasie napływały na Śląsk Cieszyński nowe idee religijne związane z wolnym chrześcijaństwem, adwentyzmem i metodyzmem, także kładące nacisk na nawrócenie i otwarcie się na działanie Ducha Świętego. Jednocześnie rozwijała się duchowość alternatywna, dla której mocnym oparciem była działalność naukowa Juliana Ochorowicza (mieszkającego w Wiśle od ok. 1899 do 1913 roku). Spirytyzm, importowany z Czech i Moraw, a następnie teozofia i inne nurty ezoteryczne rozwijały się równoległe z przemianami duchowości protestanckiej, nie raz przybierając bardzo podobne formy praktyk. Konsekwencją rewolucji duchowej przełomu XIX i XX wieku jest współczesne zróżnicowanie religijne Śląska Cieszyńskiego.

Słowa kluczowe: duchowość, Śląsk Cieszyński, neopietyzm, protestantyzm

mgr Ignacy Dudkiewicz, Międzynarodowa Szkoła Doktorska Uniwersytetu Warszawskiego **Światopogląd religijny jako czynnik polaryzujący społecznie w kontekście debat bioetycznych**

Debata bioetyczna – będąca częścią debaty publicznej – ma szczególną wagę, gdyż dotyczy kluczowych wartości: życia, jego jakości, autonomii, wolności, równości czy zdrowia. Nie zatrzymuje się na poziomie naukowej dysputy, lecz jakość jej prowadzenia wpływa na życie konkretnych ludzi, stanowiąc prawo oraz sposób funkcjonowania systemu ochrony zdrowia.

Jednocześnie jest to debata silnie polaryzująca społeczeństwo, czego przykładem są dyskusje dotyczące prawnej regulacji dopuszczalności przerywania ciąży. Również w innych przypadkach – takich jak klauzula sumienia dla przedstawicieli zawodów medycznych – wyraźnie widać światopoglądowe różnicowanie społeczeństwa. Tematy bioetyczne są również wykorzystywane w bieżącej działalności politycznej.

W dyskusjach bioetycznych biorą udział także przedstawiciele związków wyznaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem Kościoła rzymskokatolickiego, którzy uczestniczą w debacie na wszystkich zarysowanych polach: dyskusji o wartościach, o funkcjonowaniu systemu ochrony zdrowia oraz o prawodawstwie. To zaś spotyka się z silną reakcją części społeczeństwa (vide: Czarne Protesty). Równocześnie w badaniach odnotować można ogólny spadek zaufania do instytucji Kościoła i jego przedstawicieli, a także ocen jego funkcjonowania.

Naukowcy oceniający, że polska debata bioetyczna stoi na niskim poziomie, wskazują liczne problemy: brak kierunkowo wykształconych ekspertów; niską kulturę rozmowy; niewystarczającą edukację filozoficzną społeczeństwa czy niezdolność uczestników debaty do zmiany stanowiska. Z punktu widzenia podejmowanego tematu kluczowe są dwa inne identyfikowane w literaturze problemy, a więc: forsowanie sankcji prawnej dla własnych zapatrywań światopoglądowych oraz dominacja światopoglądu religijnego w dyskusjach bioetycznych.

Referat będzie służył więc zarysowaniu problematyki relacji między udziałem Kościoła rzymskokatolickiego w debatach bioetycznych a ich polaryzującym charakterem, a także próbie zmierzenia się z pytaniami o to: a) czy na reakcję na udział Kościoła w tych debatach wpływa ogólna ocena jego działania; b) czy w debatach bioetycznych pierwotna jest motywacja polityczna, czy kulturowo-religijna; c) w jaki sposób w spluralizowanym społeczeństwie uwzględniać różnice światopoglądowe w sferach tak wrażliwych, jak te, których dotyczą dyskusje bioetyczne. Referat będzie więc też punktem wyjścia do zarysowania możliwych obszarów dalszych badań.

Słowa kluczowe: polaryzacja społeczna; katolicyzm; demokracja; debata bioetyczna

lic. Alicja Głębocka, Wydział Humanistyczny, Akademia Górniczo-Hutnicza

Religia Słowian jako element umocnienia świadomości narodowej w okresie przemian na Śląsku Cieszyńskim

Referat poświęcony zostanie wykorzystaniu nawiązań do religii, mitologii oraz tradycji słowiańskich w twórczości Pawła Stalmacha, polskiego działacza narodowego na Śląsku Cieszyńskim w XIX wieku. W okresie niestabilności i niepokoju starał się odbudować świadomość narodową Polaków na wspomnianym obszarze. W kierowanych do szerokiego grona odbiorców „Księgach Rodu Słowiańskiego”, przybliżył niedostępne wówczas powszechnie informacje, na temat utraconego dziedzictwa. W kolejnych rozdziałach swojego dzieła podjął nie tylko tematy związane z pochodzeniem Słowian i ich historią, czy funkcjonowaniem społeczeństwa ale także bogami, demonami czy kultywowanymi uroczystościami i obrzędami. Pomimo, iż nazywał wyznawaną na terenach Słowiańszczyzny religię bałwochwalczą, ze względu na obowiązujący politeizm, to oceniał ją o wiele przychylniej niż wierzenia innych ludów. Stalmach wiarę Słowian wywodził z Indii i Persji, ale uważał także, że pomimo powszechnego wielobóstwa istniała idea jednego Boga. Pozytywna ocena Słowian, jaką Stalmach zawarł w „Księgach Rodu

Słowiańskiego”, miała za zadanie wpłynąć na zbudowanie poczucia wspólnoty i tożsamości wśród Ślązaków.

Słowa kluczowe: Śląsk Cieszyński, Paweł Stalmach, Słowianie

dr hab. Stella Grotowska, prof. AGH, Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie

Duchowość, aktywność obywatelska, kapitał społeczny — gdzie jesteśmy po pandemii Covid 19?

Podczas pandemii Covid 19 głęboko zakorzeniona w polskim społeczeństwie instytucja, jaką jest Kościół rzymskokatolicki wycofała się z życia codziennego ludzi. Można postawić pytanie, czy w tej sytuacji, wzrasta zainteresowanie „nietradycyjnymi” formami duchowości, które w pewnym stopniu przejmują społeczne role społeczne odgrywane wcześniej przez religię instytucjonalną. Jak pokazuje przykład Mahatmy Gandhiego, indywidualna duchowość czy osobiste doświadczenie religijne mogą pełnić funkcje społeczne, a nawet polityczne, służąc za ideową podstawę zmian społecznych.

Opierając się na jakościowej analizie relacji medialnych z kilku wydarzeń odbywających się w całej Polsce w latach 2020-2023, a także wybranych mediów społecznościowych będą szukać odpowiedzi na pytania:

Jacy aktorzy społeczni prezentują tematy o charakterze religijnym i duchowym? W jaki sposób duchowość jest zintegrowana z codziennymi praktykami życiowymi w świecie pandemicznych restrykcji? Czy elementy duchowości łączą się z aktywizacją w przestrzeni publicznej? Czy z mówieniem/słuchaniem o duchowości wiążą się jakieś rodzaje praktyk? Czy między uczestnikami mediów wytwarzają się więzi społeczne lub jakiś rodzaj kapitału społecznego? Czy w treści analizowanych wydarzeń pojawia się wątek zmian społecznych i politycznych?

Słowa kluczowe: duchowość, pandemia Covid 19, duchowość, kapitał społeczny

dr hab. Jolanta Gwioździk, prof. UŚ, Instytut Nauk o Kulturze Uniwersytet Śląski

Medytacja jako duchowa podróż: praktyka indywidualna i wspólnotowa

W ostatnich dziesięcioleciach wzrasta zainteresowanie medytacją, choć w różny sposób określaną i pojmowaną, powstaje wiele publikacji tradycyjnych i tekstów w sieci jej poświęconych. W duchowości chrześcijańskiej medytację wiąże się z różnymi tradycjami, m.in. monastyczną czy karmelitańską, zwykle bowiem jest prowadzona we wspólnotach klauzurowych, niekiedy ma charakter indywidualnej praktyki, nawiązującej do określonej, często tradycyjnej szkoły życia wewnętrznego. Jednocześnie niepokoje przełomu wieków prowadziły do odkrywania życia duchowego, pogłębiania relacji z Bogiem, doświadczenia modlitwy w ciszy. Przy tym staje się ona nie tylko codzienną praktyką indywidualną, ale także wspólnotową: powstają ruchy, centra, a także grupy medytacyjne w środowiskach lokalnych, krajowych i międzynarodowych, które inspirowane są naukami mistrzów życia duchowego, takich jak John Main (założyciel Światowej Wspólnoty Medytacji Chrześcijańskiej), Thomas Keating (Ruch Odnowy Kontemplacyjnej) czy Richard Rohr (twórca Centrum Działania i Kontemplacji). Społeczności te mają na celu nie tylko nauczanie i dzielenie się osobistym doświadczeniem medytacji, ale także budują poczucie wspólnoty wśród osób ją praktykujących, z której nikt nie jest wykluczony. Powstają także nowe formy współpracy takie jak wspólnota oblacka, czy też spotkania medytacyjne online, dominujące w czasie pandemii. W referacie zaplanowano analizę i charakterystykę medytacji jako formy modlitwy indywidualnej i jednocześnie praktyki wspólnotowej, ze zwróceniem uwagi na jej specyfikę jako podróży duchowej w okresie przemian.

Słowa kluczowe: medytacja, wspólnoty, WCCM

dr hab. Andrzej Kasperek, prof. ucz., Uniwersytet Śląski w Katowicach

***Esoteric milieu* na Śląsku Cieszyńskim – rekonstrukcja przeszłości i współczesne analogie**

W latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku na Śląsku Cieszyńskim bardzo intensywnie rozwijało się środowisko alternatywnej duchowości, które trawstując termin *cultic milieu* ukuty przez Colina Campbella, można określić mianem *esoteric milieu* (środowisko ezoteryczne). Choć trudno mówić, by środowisko to istniało do dzisiaj, wiele z idei, które w nim było rozwijanych, można odnaleźć także we współczesnych środowiskach alternatywnej duchowości. W referacie chciałbym wyeksponować następujące wątki: 1) stosunek do nauki i technologii, 2) nacisk na zdrowy styl życia i kwestionowanie medycyny konwencjonalnej, 3) utopie gospodarcze, 4) zainteresowanie alternatywną duchowością (okultyzm, jasnovidzenie, astrologia, idee orientalne, itd.). W wystąpieniu zwrócę szczególną uwagę na istnienie podobieństw między *esoteric milieu* na Śląsku Cieszyńskim a współczesnymi przykładami *holistic milieu* czy *New Age milieu*. Choć interesujące mnie zjawisko powstawało w innym kontekście społeczno-kulturowym, jego adeptów ze współczesnymi protagonistami środowisk, w których praktykowana jest alternatywna duchowość, łączy podobne wyobrażenia związane z samym rozumieniem człowieka i jego związków ze światem natury, przy czym sama natura jest tutaj traktowana jako rzeczywistość przeniknięta duchowymi pierwiastkami. Ten swoisty kontrkulturowy wymiar łączy dwudziestowieczne *esoteric milieu* istniejące na Śląsku Cieszyńskim ze współczesnymi przykładami kontestacji cywilizacji naukowo-technicznej, rozwijanymi w ramach współczesnych środowisk alternatywnej duchowości.

Słowa kluczowe: *esoteric milieu*, alternatywna duchowość, Śląsk Cieszyński, kontrkultura

dr Wojciech Klimski, Instytut Nauk Socjologicznych UKSW

Kaznodziejska interpretacja pandemii koronawirusa

Referat będzie przedstawiał obraz pandemii w kazaniach, które były transmitowane przez TVP i TVP Polonia. Przypadły one na niedziele i dni powszednie w okresie: od 15 marca do 30 maja 2020 roku. Był to czas pierwszej fali pandemii i pierwszych obostrzeń. Wówczas między innymi ograniczono liczbę osób uczestniczących we mszach św. w kościołach, a kierownictwo TVP w porozumieniu z Episkopatem Polski zwiększyło liczbę (od 15 marca) transmitowanych mszy św. Jednak przede wszystkim był to okres nowych pandemicznych doświadczeń, licznych informacji o wysokiej śmiertelności i pierwszych lęków wywołanych plagą. Zaraza była wtedy nieoswojonym doznaniem. Z tej perspektywy interesujące jest postawienie pytania o to, w jaki sposób (w owym czasie niepokoju) kaznodzieje interpretowali doświadczenie (niekiedy śmiertelne) zarazy. Jaką jej wykładnię lansowali? Jako kary, wezwania do pokuty, próby, szansy czy zwyczajnego doświadczenia, mieszczącego się jedynie na gruncie biologii i w porządku naturalnym? Kontekstem dla tego wniosku są przemiany socjalizacji religijnej (w nowoczesności) wedle, których Kościół odchodzi od eschatologicznego i pokutnego nauczania na rzecz budowania więzi z Bogiem, który jest miłosierny, wszystkich zbawiający i pomijający ludzką grzeszność. W przeprowadzonych badaniach próba liczyła 77 kazań, a wykorzystaną metodą badawczą była analiza treści.

Słowa kluczowe: kaznodziejstwo, pandemia koronawirusa, analiza treści

dr Marta Kołodziejska, Wydział Socjologii, Uniwersytet Warszawski

dr hab. Sławomir Mandes, Wydział Socjologii, Uniwersytet Warszawski

Oficjalna reakcja Kościoła katolickiego w Polsce, Niemczech i Irlandii na pandemię COVID-19

Wystąpienie będzie dotyczyło oficjalnej reakcji Kościoła katolickiego w Polsce, Niemczech i Irlandii na pandemię COVID-19. Pandemia COVID-19 wywołała globalne wyzwanie zdrowotne,

społeczne i ekonomiczne, które zmusiło wiele instytucji, w tym Kościoły, do dostosowania się i redefinicji swoich działań. W tym kontekście zbadamy reakcję Kościoła katolickiego w trzech różnych krajach, z uwzględnieniem różnic kulturowych, politycznych i społecznych.

W pierwszej części wystąpienia przedstawimy krótko ogólny kontekst pandemii COVID-19 i jej wpływ na społeczeństwo. Następnie skoncentrujemy się na Polsce, Niemczech i Irlandii, analizując oficjalne stanowiska Kościoła katolickiego w każdym z tych krajów. Omówimy wydane komunikaty i deklaracje ogłoszone przez hierarchy Kościoła w odpowiedzi na pandemię.

W oparciu o zebrany materiał porównamy zarówno reakcję Kościoła na ograniczenia związane z pandemią, jak również jego stosunek do wydawanych przez państwo zarządzeń. Przedstawimy również w jaki sposób – w oficjalnych dokumentach – Kościół zareagował na różne wersje szczepionek oraz postulat obowiązkowych szczepień. W dalszej części wystąpienia porównamy i przeanalizujemy podobieństwa i różnice w reakcjach Kościoła katolickiego w tych trzech krajach. Zidentyfikujemy wspólne elementy, takie jak troska o zdrowie i dobrobyt społeczności, a także unikalne aspekty, wynikające z kontekstu politycznego i społecznego każdego z państw. Wnioski z analizy pozwolą nam zrozumieć, jak Kościół katolicki w Polsce, Niemczech i Irlandii zareagował na pandemię COVID-19 oraz jakie wyzwania napotkał.

Analiza będzie miała charakter mieszany – jakościowo-ilościowy – i zostanie przeprowadzona z wykorzystaniem narzędzi do automatycznej analizy treści.

Słowa kluczowe: Kościół katolicki, Covid-19, oficjalny dyskurs, reakcje na pandemię

mgr Andy Christian Körber , Uniwersytet Łódzki

Medialny obraz Kościoła rzymskokatolickiego w czasie pandemii COVID-19 i jego konsekwencje dla medialnego obrazu religii i instytucji religijnych w Polsce i w Niemczech

Podczas pandemii COVID-19 intensywnie kształtowany był medialny obraz Kościoła rzymskokatolickiego i jego postępowania. W celu analizy tego procesu przeprowadziłem analizę ramowania na zbiorze 590 artykułów prasowych opublikowanych między 01.10.2020

i 30.09.2021 na stronach internetowych poczytnych polskich i niemieckich gazet oraz popularnych w tych krajach portali informacyjnych. W rezultacie zrekonstruowałem 12 polskich i 10 niemieckich ram medialnych. Podczas gdy w polskim dyskursie medialnym dominowały zdecydowanie ukierunkowane schematy interpretacji, w niemieckich tekstach medialnych w większym stopniu starano się oferować możliwe rozwiązania, aby pogodzić potrzeby religijne z konieczną troską o zdrowie. W celu analizy konsekwencji dyskursu wokół zagadnień religijnych w trakcie pandemii przeprowadziłem analizę ramowania na podstawie polskich artykułów prasowych na temat wizyt duszpasterskich w 2023 roku, które zostały opublikowane przez tych samych polskich nadawców. W trakcie tego drugiego postępowania badawczego ustaliłem obecność części ram zrekonstruowanych podczas pierwszego postępowania badawczego. Należy przy tym zwrócić uwagę, że większość stanowiły ramy przynależne do metaramy (nadrzędnego schematu interpretacji), która cechowała się nastawieniem krytycznym wobec kleru i Kościoła instytucjonalnego. Ustaliłem również obecność ram należących do metaramy, za pomocą której wyrażano aprobatę wobec Kościoła instytucjonalnego i uprzywilejowanego traktowania religii w dobie pandemii. W materiałach umiarkowane schematy interpretacyjne były niedoreprezentowane. W referacie zamierzam pokazać, jakiego rodzaju ramy medialne okazały się nośne również po pandemii i z jakiego powodu. Przedstawię również konsekwencje komunikacji medialnej na tematy okołoreligijne dla roli religii i instytucji religijnych w dyskursie, a także w życiu społecznym.

Słowa kluczowe: pandemia COVID-19, dyskurs medialny, analiza ramowania, religia w mediach, instytucje religijne w mediach

dr hab. Adam Kulczycki, prof. Uniwersytetu w Strasburgu, Uniwersytet w Strasburgu, Instytut Dziedzictwa Kresowego im. Ugody Hadziackiej

Religia migrantów jako element spójności społecznej na przykładzie Francji

W epoce post-sekularnej, charakteryzującej się odrzuceniem koncepcji modernizacji związanej z zanikiem przekonań religijnych, uznaje się, że w debacie publicznej należy poświęcić miejsce pluralizmowi religijnemu. W prowadzonej w Europie Zachodniej polityce integracyjnej nie wolno ignorować religii migrantów, a wszystko to musi odbywać się we wzajemnym poszanowaniu autonomii państwa i religii. Zarządzanie różnorodnością wymaga świeckiego państwa, które zapewnia równy szacunek dla każdej konfesji religijnej. Zamiast obojętnej neutralności państwa, które ignoruje religię i ma nadzieję, że wraz ze zniknięciem różnorodności religijnej znikną również trudności związane z integracją migrantów, właściwe jest przemyślenie sekularyzmu nie jako wymiaru opróżnionego z religii, ale jako istotna przestrzeń, w której wierzący i niewierzący, w odniesieniu do własnych przekonań i motywacji, mogą wspólnie dyskutować i szukać, nie czyniąc uprzedzeń i bez dyskryminacji, zachowując podstawowe zasady spójności społecznej i koegzystencji, w poszukiwaniu i ochronie dobra wspólnego.

Słowa kluczowe: religia migrantów, epoka post-sekularna, pluralizm religijny, różnorodność religijna, świeckie państwo

dr Łukasz Kutyló, Uniwersytet Łódzki

W otchłani Szeolu: Ugrzęźnięcie w pułapce egzystencjalnej na przykładzie doświadczeń duchowych nomadów

Znamienna dla późnego kapitalizmu dekompozycja ładu społecznego, powodowana m.in. triumfem zinstrumentalizowanej racjonalności, prędzej czy później prowadzi do kryzysu sensu. Dotychczasowe złudzenia, motywujące do ascetycznego wysiłku, którego uwieńczeniem byłby hedonistyczny i materialistyczny raj, z czasem tracą swoją moc, a my uświadamiamy sobie, że znaleźliśmy się w pułapce – nazwanej przez mnie *egzystencjalną*. Podczas wystąpienia, chciałbym o niej opowiedzieć, posiłkując się przy tym quasi-biograficznym wywiadami, jakie przeprowadziłem z duchowymi nomadami (tj. osobami porzucającymi swoje „miejsce” w strukturze społecznej i „wyruszającymi w drogę” w poszukiwaniu sensu).

Dokonując interpretacji ich wypowiedzi inspirowałem się konstruktywistycznie zorientowaną teorią ugruntowaną. W odróżnieniu do wielu badaczy stosujących to podejście, budowałem nie tylko kategorie analityczne, ale także kategorie metaforyczne, zakorzenione w dziedzictwie judeochrześcijańskim (a przy tym intuicyjnie narzucające mi się podczas analizy materiału badawczego). Takie podejście wynika wprost z założeń wspomnianej teorii, tj. ze stanowiska przyjętego przez Kathy Charmaz, zgodnie z którym badacz nie tylko porządkuje interpretacje, szukając w nich pewnych prawidłowości, ale sam też je interpretuje – a proces ten nie odbywa się przecież niezależnie od kontekstu kulturowego, z jakiego badacz wyrasta.

Uznałem, że to podejście – rozszerzone, mieszczące się na pograniczu nauki, filozofii i sztuki – daje możliwość lepszego, głębszego wniknięcia w zjawiska składające się na to, co można byłoby nazwać „nową duchowością”.

Słowa kluczowe: duchowy nomadyzm, kryzys sensu, nowa duchowość

dr Kinga Lenzion, Instytut Nauk Socjologicznych Wydział Społeczno-Ekonomiczny UKSW

Ideologiczno-religijne motywacje wyboru pozaszkolnej formy edukacji przez rodziców uczących dzieci w domu

Decyzja wyboru pozaszkolnej formy edukacji jest zazwyczaj poprzedzona refleksją rodziców nad funkcją i kondycją systemu edukacji oraz rolą rodziny w procesie wychowania. Przyczyny, dla których rodzice decydują się na uczenie swoich dzieci w domu można klasyfikować na wiele

sposobów. Przyjęty w literaturze przedmiotu podział wyróżnia motywacje pozytywne (czynniki przyciągające – pull factors) i negatywne (czynniki odpychające – push factors). W przypadku pozytywnej motywacji rodzice wybierają edukację domową ze względu na dostrzegane przez nich jej walory. Są to rodzice, którzy swój wybór rozumieją jako realizację podstawowych funkcji rodziny i obowiązków rodzicielskich. Według nich to rodzina jest w pełni odpowiedzialna za wychowanie i kształcenie potomstwa. Nie bez znaczenia są tu również kwestie światopoglądowe, pragnienie wychowania dziecka zgodnie z przyjętym w domu systemem aksjonormatywnym. W tym miejscu warto zaznaczyć, że w Polsce pierwsze szkoły przyjazne nauczaniu domowemu powstawały z inicjatywy rodzin katolickich. W rezultacie do 2020 r. szkoły skupiające największą liczbę dzieci w edukacji domowej związane były ze środowiskiem katolickim. Jeśli nawet na stronach tych szkół nie jest wprost zaznaczone, że podstawą wychowania w danej placówce są wartości chrześcijańskie, to dyrektorzy – założyciele tych szkół publicznie deklarują przywiązanie do Kościoła katolickiego. Według danych MEN z 2021 r. do największych szkół przyjaznych edukacji domowej w województwie mazowieckim należały trzy prywatne szkoły podstawowe im. Zofii i Jędrzeja Moraczewskich w Sulejówku, Rembertowie i w Wesołej, które łącznie w roku szkolnym 2021/2022 miały 1625 uczniów w nauczaniu domowym, Niepubliczna Szkoła Podstawowa Fundacji Królowej Jadwigi (453 uczniów), Szkoła Podstawowa Benedykta w Sulejówku (260 uczniów) oraz Szkoła Podstawowa Kolegium Świętej Rodziny w Łomiankach (216 uczniów). Wymienione szkoły w swoim statucie mają wpisane wychowanie w duchu wartości chrześcijańskich.

Słowa kluczowe: edukacja domowa, motywacje ideologiczno-religijne, pozaszkolna forma edukacji

dr Anna Linek, Instytut Nauk Socjologicznych UKSW w Warszawie

O pozytywnych aspektach religijności w czasach niepewności – refleksje w świetle analiz post badawczych

Burzliwe i niepewne czasy, w jakich żyjemy stawiają pod znakiem zapytania wiele z oczywistych do tej pory wartości, praktyk i znaczeń. Wśród nich - znaczenie wiary i praktyk religijnych. I choć opisywane przez socjologów przemiany religijności wskazują na spadek jej popularności – w szerszej perspektywie wciąż udaje się wychwycić jej pozytywne znaczenie w odniesieniu do wielu aspektów życia osobistego czy relacji z innymi.

Celem referatu jest zarysowanie pozytywnego znaczenia wiary i praktyk religijnych w odniesieniu do dwóch wybranych aspektów ujętych w dwóch ostatnich badaniach Polskiego Pomiaru Postaw i Wartości (UKSW), tj. radzenia sobie z negatywnymi emocjami wywołanymi pandemią Covid-19 (na przykładzie ilościowego badania mieszkańców Warszawy N=606) oraz wsparcia otrzymywanego od rodziców - z perspektywy młodych dorosłych (na przykładzie ilościowego badania młodych dorosłych N=621). Oba badania zostały zrealizowane w czasie pandemii (2020 i 2021). Przeprowadzone analizy wskazują na pozytywne znaczenie wiary i praktyk religijnych w odniesieniu do radzenia sobie z negatywnymi emocjami i unikania depresji oraz doświadczania wsparcia ze strony rodziców, a zwłaszcza wsparcia otrzymywanego od ojca. Osoby, które deklarują się jako wierzące i regularnie praktykujące stanowią egzemplifikację pozytywnego oddziaływania religijności na niezwykle ważne obszary życia w trudnych czasach. To emocje są przecież pierwszym reaktorem wobec wszelkich trudności, są też kluczowym elementem postaw, a współcześnie często wyznacznikiem podejmowania (lub nie) działań. Negatywne emocje są też powszechnym negatywnym skutkiem trudnych doświadczeń, a zwłaszcza tak bolesnych jak pandemia czy wojna, wobec których jesteśmy aktualnie postawieni. Z drugiej strony, otrzymywane wsparcie jest nie tylko, często dosłownie, formą ratunku, ale też jedynym sposobem poradzenia

sobie z trudnościami. Wsparcie otrzymywane od rodziców jest też tym podstawowym i najbliższym młodemu człowiekowi.

Choć wyniki badań pozwalają na interpretację na poziomie pewnych tendencji, to wydają się być one niezwykle istotne w świetle współczesnych pytań stawianych wobec religijności.

Słowa kluczowe: religijność, emocje, wsparcie, rodzice, młodzi dorośli

dr Marcin Lisak, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego w Warszawie

Odnowiona klasztorna Winnica św. Jakuba w Sandomierzu jako nieformalne miejsce święte

Klasztor, jako centralny przedmiot analizy socjologii monastycyzmu, postrzegany jest w kategoriach dychotomicznych. Życie monastyczne operacjonalizowane jest jako forma utopii (Séguy 1971) realizowanej w oddzielonych od reszty świata miejscach świętych (Veilleux 2012, Voyé 2012), gdzie panują odrębne zasady życia codziennego oraz specyficzne reguły aksjonormatywne i formy instytucjonalne (Goffman 1961, Coser 1974, Scott 2011, Hervieu-Léger 2014). Świat życia klasztornego prezentowany jest jako zwarcie pomiędzy procesami sekularyzacji i modernizacji a restauracją sacrum i tradycjonalizmem (Jewdokimow 2017).

Referat jest próbą reorientacji przywołanego stanowiska badawczego i przekroczenia perspektywy dualistycznej. Analiza przypadku odnowienia winnicy przy Klasztorze św. Jakuba w Sandomierzu, założonego przez dominikanów w 1226 roku, prowadzi do identyfikacji realizmu życia zakonnego oraz redukuje znaczenie dualistycznych kategorii poznawczych. Odnawiana od 2012 roku tradycja winiarska, pierwotnie sięgająca trzynastego stulecia, stanowi formę atrakcji enoturystycznej (Grubka i Lisak 2019, Grubka 2022). Unikalna na terenie Polski klasztorna winnica staje się „nieoficjalnym” miejscem świętym (Goh Ze Song 2020) oraz przestrzenią „infra-sekularną” (della Dora 2018). Rozwój winnicy przynosi wsparcie dla działalności gospodarczej podtrzymującej ekonomię klasztoru (Jonveaux 2014), co jest wyrazem antyutopii życia zakonnego. Jednocześnie stanowi formę działań misyjnych, kulturotwórczych i autorefleksyjnych, odwołujących się do duchowości (Voyé 2012) i staje się częścią misji *par excellence* religijnej niewielkiej wspólnoty klasztornej.

Referat prezentuje wyniki kolejnych badań tej atrakcji turystycznej a zarazem miejsca o znaczeniu religijnym. W przeprowadzonych badaniach wykorzystana jest triangulacja metodologiczna. Metody jakościowe - wywiady eksperckie i mapy mentalne - powiązane są z analizą ilościową wyników badań ankietowych (n=406), przeprowadzonych wśród turystów, zarówno religijnych jak i areligijnych, odwiedzających Wzgórze św. Jakuba (nazywane także Staromiejskim) w Sandomierzu, na którym, obok budynków trzynastowiecznego zespołu klasztornego, znajduje się jest reaktywowana winnica.

Słowa kluczowe: monastycyzm, klasztor, religijność, miejsce święte, winnica

mgr Paweł Mirowski, Wydział Humanistyczny AGH

Teozoficzno-ekologiczna duchowość: program naprawczy

Referat będzie dotyczył zagadnienia nierzadko pomijanego we współczesnym dyskursie zarówno społecznym, jak i naukowym. Temat duchowych aspektów aktywizmu klimatycznego, który powiązuję z szerszym ekologicznym aktywizmem wydaje się być niezauważany, a sam aktywizm można scharakteryzować, jako pozbawiony głębi. Brak poszukiwań metafizycznych relacji ze środowiskiem naturalnym w pewnym stopniu odcina społeczność wrażliwą ekologicznie od samego źródła ich postulatów i systemu wartości. Współcześni badacze ekoaktywizmu zauważają, że choć ruch ten posiada wiele praktyk odpowiednie dla ruchów religijnych, ich postulaty takimi nie są. Dopatruje się w tym wielu problemów związanych z wytrwałością aktywistów.

Ochrona przyrody była elementem programu odnowy duchowej realizowanej w ramach Bractwa Odrodzenia Narodowego, założonego między innymi z inicjatywy Józefa Chobota, jednego z

teozofów działającego na Śląsku Cieszyńskim. Sam wątek związku z natury był bardzo istotnym elementem rozważań uduchowionych myślicieli. Pomimo podziałowi wynikającego z pojmowanej przez nich hierarchii stworzenia, natura była czymś uświęconym – las zaś był często dla nich świątynią. W czasie gdy Amerykanie poznawali filozofię Henry'ego Davida Thoreau, w Polsce Chobot promował przemyślenia Metodjusza Romanowa na temat „Duchowych skarbów Puszczy Białowieskiej”. W referacie przedstawię propozycję dawnych programów duchowych związków z przyrodą, które mogą na nowo zostać wplecione we współczesny ekologizm reprezentowany przez ekoaktywizm.

Słowa kluczowe: ekologia, teozofia, ekoaktywizm, klimat

dr Barbara Ober-Domagalska, Uniwersytet Łódzki, Instytut Socjologii, Katedra Socjologii Polityki i Moralności

Wizerunek Jana Pawła II w polskim - katolickim dyskursie prasowym

Głównym celem prezentowanych badań jest przedstawienie dynamiki zmian w prezentowanym na łamach polskiej prasy katolickiej wizerunku Jana Pawła II. W celu przedstawienia jak prasa przedstawia postać „papieża Polaka” analizie zostaną poddane artykuły prasowe trzech najbardziej poczytnych tygodników katolickich: „Niedzieli”, „Gościa niedzielnego” oraz „Tygodnika powszechnego”. Okresem analizy objęto ostatnie 10 lat, gdy w dyskursie publicznym powoli zaczęły pojawiać się rysy na wizerunku papieża w związku z doniesieniami o skandalach pedofilskich w Kościele katolickim. Celem prezentowanych badań stało się zatem sprawdzenie jak prasa katolicka radzi sobie z owymi doniesieniami. Choć przeprowadzone analizy nie wyczerpią w pełni możliwej oceny Jana Pawła II, to niewątpliwie pomogą odpowiedzieć na pytanie, czy wizerunek ten uległ „zabetonowaniu”, czy może polscy katolicy dostrzegli, że Jan Paweł II nie był jedynie świętym Kościoła, ale również człowiekiem popełniającym błędy.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, wizerunek, dyskurs prasowy

dr Magdalena Parus-Jankowska, Wydział Humanistyczny AGH w Krakowie

„Trudno nie wierzyć w nic” – nawrócenia polskich muzyków (nie tylko) rockowych

Referat będzie dotyczyć zjawiska nawróceń wśród polskich muzyków, głównie rockowych. Nawrócenia wśród muzyków, reprezentujących różne gatunki muzyczne, nie są zjawiskiem nowym, ale wydaje się, że stają się one coraz częstsze i poprzez media coraz bardziej zauważalne. W swoim referacie chciałabym przyjrzeć się kilku polskim muzykom, m.in. Robertowi Friedrichowi (Acid Drinkers, Luxtorpeda) Adamowi Nowakowi (Raz, Dwa, Trzy), Tomaszowi Budzyńskiemu (Armia, Siekiera), Dariuszowi Malejonkowi (m.in. Kultura, Izrael, Moskwa) i Muńkowi Staszczukowi (T.Love). Analizując ich wypowiedzi (wywiady w mediach) na temat ich nawrócenia oraz teksty ich utworów chciałabym odpowiedzieć na pytania o przyczyny/okoliczności ich nawróceń oraz w jaki sposób o swoich doświadczeniach mówią szerokiej publiczności, w tym swoim fanom.

Słowa kluczowe: muzyczny show biznes, nawrócenie, muzycy rockowi

prof. dr hab. Zbigniew Pasek, Wydział Humanistyczny AGH

Przemiany dyskursu religijnego na temat odnowy człowieka na podstawie współczesnego ewangelikalnego kaznodziejstwa

dr Jan Dezyderiusz Pol, Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie

Religia i praktyki religijne w izolacji więziennej. Idea i codzienność posługi kapelanów więziennych

Religia i praktyki religijne regularnie przenikają świat osób pozbawionych wolności. Prowadzony w więzieniu proces readaptacji społecznej człowieka w izolacji obejmuje także prawo do praktyk

religijnych oraz możliwości posługi kapelanów więziennych. Posługa ta zarówno przed, w trakcie oraz po pandemii jest integralną pracą z osobami pozbawionymi wolności, aby wzmacniać i motywować do życia według określonego porządku społecznego i wartości istotnych w polskim społeczeństwie. 120 jednostek penitencjarnych i ponad 170 kapelanów katolickich wspieranych przez wolontariuszy wspierają pracę wychowawców penitencjarnych, aby uzupełniać/wzmacniać resocjalizację osób pozbawionych wolności.

Słowa kluczowe: więzienie, resocjalizacja penitencjarna, kapelan, praktyki religijne

dr hab. Paweł Prüfer, prof. AJP, Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Ekumeniczne implikacje pandemii i „wojny światowej w kawalkach” – aberracja czy racja dyskursu papieskiego?

Pandemia ogólnoswiatowa i lokalne konflikty – militarne i ideologiczne – ostatniego czasu, uczyniły świat jedną areną złożonych procesów uniwersalizujących i jednocześnie dekomponujących dotychczas utrwaloną strukturę globalną. Religia i duchowość, podobnie jak inne komponenty tej struktury, podlegają procesom weryfikującym ich obecną kondycję i status. Chrześcijaństwo w swojej warstwie doktrynalnej, instytucjonalnej i ewangelizatorskiej świadomie weszło, ale i dało się „wciągnąć” zarówno w realizm reperkusji wynikających z ogólnoswiatowej pandemii oraz z wyłaniających się wciąż z dużą siłą konfliktów. Dyskursy papieża Franciszka oraz pochodząca z nich skorygowana optyka głoszenia orędzia chrześcijańskiego, zarówno *ad intra* (w Kościele i wspólnocie wierzących), jak i *ad extra* (jako przesłanie dla świata i innych Kościołów oraz wspólnot religijnych), mogą budzić zarówno zdumienie i podziw, ale niekiedy także niepokój i obawy. Mają jednak spory potencjał, który jest przejawem optymizmu oraz przyczyniają się do aktywizacji na rzecz uniwersalizacji powszechnego braterstwa społecznego, a zwłaszcza ekumenizmu o charakterze *stricte* religijnym. Analizując dyskursy papieskie, zwłaszcza zarejestrowane na łamach watykańskiego pisma „L’Osservatore Romano”, postaram się przedstawić, przeanalizować i wyjaśnić, jak dwa główne tematy, tj. pandemia i konflikty zbrojne ostatnich czasów (które Papież definiuje jako przejaw „wojny światowej w kawalkach”), mogą być postrzegane przez pryzmat ich znaczenia dla ekumenizmu i ogólnoswiatowego braterstwa. Jednocześnie spróbuję wskazać, które elementy i dlaczego one mogą być interpretowane jako przejaw naiwnego optymizmu, a które z kolei jako realne czynniki wspierające te idee. Analizę chciałbym osadzić na niektórych elementach teorii socjologicznych, zwłaszcza funkcjonalizmu-organicyzmu (neofunkcjonalizmu) oraz własnej, autorskiej, definiowanej jako maturacjonizm linearno-cykliczny.

dr hab. Jacek Sieradzan, Uniwersytet w Białymstoku

Religie a duchowości klasyków rocka na tle religii ich rodziców oraz deklaracji religii wyznawanych w ich krajach

Referat przedstawia poglądy klasyków rocka na religię i duchowość. Wzięto pod uwagę 227 znanych muzyków, którzy debiutowali w drugiej połowie XX wieku (1951-2000) i urodzili się w państwach będących ojczyznami rocka, czyli Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej i Wielkiej Brytanii, oraz w dwóch sąsiadujących z nimi krajach: Kanadzie i Irlandii. Autor przedstawi, jakie religie wyznają klasycy rocka albo/i o jakiej duchowości wspominają. Odróżnienie religii jako instytucji i duchowości, prywatnej i intymnej, odzwierciedlającej osobowość artysty, ma dla nich kluczowe znaczenie. O ile ich rodzice byli zazwyczaj związani z jakąś formą chrześcijaństwa, to wśród muzyków liczba chrześcijan jest niewielka, a wielu z nich preferuje jakąś inną religię i /lub prywatną duchowość albo deklaruje niereligijność: agnostycyzm bądź ateizm.

Słowa kluczowe: rock, chrześcijaństwo, hinduizm, buddyzm, ateizm

mgr Przemysław Skrzyński, Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

Zen i sztuka odpolityczniania młodzieży. O celach i skutkach legalizacji pierwszej wspólnoty buddyjskiej w PRL

Pod koniec 1980 r., Urząd do Spraw Wyznań (UdSW) wpisał do Rejestru Stowarzyszeń i Związków Religijnych „Wspólnotę Buddyjską Zen w Polsce” – pierwszy od ponad dekady niechrześcijański związek wyznaniowy. W okresie skrajnie niedogodnym dla władz PRL: czasie posierpniowego „Karnawału Solidarności” i rosnącego znaczenia Kościoła katolickiego, wzrostu tendencji antysocjalistycznych, społecznego niezadowolenia i irytacji, pogłębianych przez kryzys ekonomiczny, zdecydowano o zalegalizowaniu wspólnoty religijnej, którą zaledwie dwa lata wcześniej podejrzewano o bycie przykrywką dla narkotyzującej się, hipisowskiej młodzieży.

Decyzja władz była rezultatem usilnych starań kilkudziesięcioosobowej grupy polskich buddystów zen, działających w ramach afiliacji amerykańskiego ośrodka Rochester Zen Center. Kulminacją tego procesu było (niemające precedensu w historii krajów tzw. *bloku wschodniego*), spotkanie Ministra-kierownika UdSW Jerzego Kuberskiego z Amerykaninem Philipem Kapleau, jedną z kluczowych postaci tzw. *zachodniego buddyzmu* i głównym nauczycielem polskiej wspólnoty zen.

Buddyzm jawił się w oczach politycznych decydentów, jako „interesująca alternatywa”, potencjalna „trzecia droga”, którą młodzież dojrzewająca u schyłku gierkowskiej dekady, mogłaby traktować jako przeciwwaga dla dwóch głównych antagonistów Polski Ludowej: katolickich organizacji (Ruch „Światło-Życie”, Duszpasterstwa Akademickie), jak i rosnącej

w siłę opozycji solidarnościowej. W opinii władz, Stowarzyszenie „Wspólnota Buddyjska Zen w Polsce” wyrażała ideologię, a przynajmniej zestaw wartości, które mogłyby korzystnie przyczynić się do odbudowy wiary młodych w socjalistyczne „tu i teraz”.

W referacie zaprezentowane zostaną te i inne nadzieje, jakie kierownictwo Urzędu do Spraw Wyznań Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej pokładało w „religii milczenia” (jak było określane zen). Omówiona zostanie także „podwójna gra”, którą prowadzili kierownicy religijnej wspólnoty, usilnie podtrzymujący przeświadczenie władz państwowych o skrajnej apolityczności wyznania buddyjskiego, będąc jednocześnie zaangażowanymi w liczne i ryzykowne działania, opozycjonistami.

W referacie wykorzystane zostaną źródła pochodzące z archiwów Instytutu Pamięi Narodowej, Archiwum Akt Nowych, oraz materiały zebrane podczas kwerend w archiwach Instytutu im. J. Piłsudskiego w Nowym Jorku i ośrodku zen Philipa Kapleau w Rochester, NY.

Słowa kluczowe: buddyzm – religia w PRL – polityka wyznaniowa – religijność orientalna w Polsce

dr hab. Andrzej Słaboń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Spółeczny wymiar mistyki

Doświadczenie mistyczne traktowane jest zwykle jako zjawisko na wskroś indywidualne, z tego względu zajmowanie się społecznymi aspektami mistyki może budzić wątpliwości czy podejmowanie takiej analizy nie jest z góry skazana na zajmowanie się epifenomenami. Jednostkowe doświadczenie o charakterze mistycznym posiada także bardzo ważny wymiar społeczny. Mistyka rozumiana jako *experimentalis cognitio Dei* jest wiedzą o charakterze empirycznym, przy czym chodzi tu o doświadczenie wewnętrzne, a nie o zjawiska empiryczne zachodzących w świecie zewnętrznym. Z tej perspektywy można tu mówić o wiedzy objawionej, która uzyskiwana jest w odmienny sposób niż w poznaniu naukowym. Wiedza ta ma charakter pozwalający na przemianę poznającego podmiotu, ale warunkiem dotarcia do poznania

mistycznego jest przemiana tożsamościowa. Wypracowane w mistyce kategorie pojęciowe odwołują się do myślenia paradoksalnego i na tej drodze próbuje się przewyciężyć kategorie poznawcze charakterystyczne dla poznania zmysłowego. Na przykładzie karmelitańskich mistrzów duchowości wskazany zostanie paradoksalny charakter mistyki oraz tego typu poznania. Mistyka ujmowana jako „ucieczka od świata” (M. Weber) staje się w istocie „stawaniem w centrum świata” i jego problemów (E. Stein – Teresa Benedykta od Krzyża). Odkrywanie sensu własnej egzystencji jest tu przeciwstawione perspektywie konstruktywistycznej. Analiza ta pozwala wyodrębnić różne modele struktur sensu.

Słowa kluczowe: mistyka, sens życia, doświadczenie mistyczne

dr Dominika Sozańska, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Środowisko tradycji katolickiej po *Traditionis custodes*

W 2012 roku przeprowadzałam badania (wywiady i ankieta internetowa) pośród uczestników Mszy trydenckiej w Krakowie. Wyniki jako artykuł *Tradsi w wielkim mieście. Uczestnicy Mszy w Krakowie – portret środowiska* ukazały się w publikacji pod redakcją Józefa Baniaka *Religia i kościół w demokratycznym społeczeństwie obywatelskim w Polsce: między losem a wyborem*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Celem tamtych badań była charakterystyki środowiska uczestników we Mszy Trydenckiej: cech społeczno-demograficznych oraz przyczyn, dla których wybrały ryt przedpoborowy.

Od 2021 roku i *motu proprio* „Traditionis custodes” papieża Franciszka, sytuacja diametralnie się zmieniła, list uchylił poprzednie ustalenia i ogranicza możliwość sprawowania starego rytu.

Obecnie pragnę powtórzyć te badania tak aby sprawdzić jaki wpływ na środowisko tradycji katolickiej ma zakaz sprawowania starej Mszy w kościołach parafialnych oraz jak zmieniły się praktyki religijne jej uczestników. Wystąpienie będzie prezentacją wyników.

Słowa kluczowe: Msza trydencka, Benedykt XVI, Franciszek, *Traditionis custodes*, Summorum Pontificum

dr hab. Maria Sroczyńska, prof. ucz., Instytut Nauk Socjologicznych UKSW w Warszawie

Redefinicja rytuału? Wyzwania dla socjologa religii i młodzieży

U podłoża podjętej problematyki leży wieloletnie zainteresowanie badaczki młodzieżą u progu dorosłości (jej orientacjami aksjologicznymi i rytualnymi), czego wyrazem są m.in. monografie - *Rytuały w młodzieżowym świecie. Studium socjologiczne* (2013); *Sacrum a młodzież* (2021). Po dekadzie, w 2020 roku powtórzono audytoryjne badanie ankietowe, które objęło 567 maturzystów z Kielc (próba reprezentatywna dla typów szkół) oraz 376 uczniów warszawskich szkół średnich (próba celowa), co łączyło się z kontekstualnym ujmowaniem młodzieży z Polski „peryferyjnej” na tle „centrum”.

W referacie poddano refleksji wybrane rezultaty powyższego badania oraz wywiadu fokusowego, przeprowadzonego wśród maturzystów 2021 (obecnych studentów), w dwóch grupach - mieszanych pod kątem płci, liczących po 8-9 osób (pierwsza, reprezentująca Warszawę jako miejsce nauki, druga – mniejsze miejscowości, głównie miasta poza metropoliami). Pod uwagę wzięto tematy, dotyczące, m.in. kondycji pokolenia Z, przeobrażeń współczesnych środowisk socjalizacyjnych czy stosunku do wartości i praktyk religijnych. Zaobserwowano przyspieszenie deinstytucjonalizacji stosunku do religii (zwłaszcza w wymiarze obrzędowym), do moralności (sfera cielesności), wychowania religijnego (system lekcyjny), częściowo także tradycji o charakterze religijnym. W tym kontekście potwierdzono tezę, że antykościelność jest trendem bardziej istotnym niż antyreligijność.

Przedstawiciele pokolenia Z redefiniują rytuały o charakterze religijnym poprzez: desakralizację, przesunięcie znaczeń w kierunku optyki funkcjonalnej, „miękkiej”, wkomponowanej w kategorię stylu życia. Przypisują rytuałom przede wszystkim funkcję integracyjną, identyfikacyjną, kulturową, ludyczną, hedonistyczną, jednocześnie odróżniając sferę codzienności i świętowania (także w kontekście relacji *on-line*). Młodzież dostrzega rytuały przejścia i ceni czas świąteczny, przy czym środowisko rodzinne jest niezbędne dla doświadczania rytuałów o rodowodzie religijnym, a rówieśnicze (plus inni dorośli), w kontekście rytuałów nadania (studniówka, matura) czy zatwierdzania (osiemnastka).

Słowa kluczowe: rytuały, redefinicja, młodzież, religia

dr hab. Ewa Stachowska, Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji

Religia i digitalizacja w Polsce. Czas pandemii COVID-19

Technologie cyfrowe coraz wyraźniej oddziałują na życie jednostkowe i zbiorowe. Ich wpływ zauważalny jest w różnych wymiarach życia w tym także w obszarze religijnym. Celem referatu jest ukazanie roli technologii cyfrowych dla organizacji religijnych w Polsce z ukierunkowaniem na Kościół katolicki. W czasie pandemii COVID-19 organizacje religijne chcąc propagować swoje przesłanie musiały przenieść swoją działalność religijną, kontakt z wyznawcami do Internetu lub odwołać się do innych mediów. Wygaszanie pandemii pozwoliło na powrót do tradycyjnych form upowszechniania treści religijnych, kontaktu z wiernymi i realizacji rytuałów. Otwartym pozostaje jednak pytanie na ile pandemiczny efekt zdigitalizowania religii oraz kontaktu z wiernymi jest współcześnie obecny w organizacjach religijnych? A także, czy i na ile pandemiczny przymus cyfryzacji religii przyczynił się do zmian w obszarze religijnym? W referacie przedstawione zostaną wstępne wyniki badań jakościowych zrealizowanych w kilku organizacjach religijnych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Kościoła katolickiego co pozwoli przynajmniej częściowo na zarysowanie zakresu obecności digitalizacji w działalności organizacji religijnych w Polsce. Przywołane badania są realizowane w ramach międzynarodowego projektu, który dotyczy digitalizacji europejskich wspólnot religijnych (Recovira).

Słowa kluczowe: religia, Kościół, wspólnota religijna, digitalizacja, covid

dr Remigiusz Szauer, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Teologiczny

Religijność i moralność – dwa światy. Wymiary postaw moralnych i ich związki z religijnością na przykładzie badań wśród mieszkańców Pomorza Zachodniego

Moralność stanowi aktualny i istotny temat badań, który odnosi się do oceny postępowania człowieka, dokonywania wyborów między dobrem a złem oraz pytań dotyczących sensu ludzkiego działania i celów życia. W wyniku zmian społecznych obserwuje się odejście od religijnego wyjaśniania moralności na rzecz świeckiego argumentowania. Co więcej, coraz częściej wiele osób identyfikujących siebie jako religijne separuje sferę religijności i duchowości od sfery swoich wyborów moralnych i stojących za nimi uzasadnień pozbawionych religijnego odniesienia. Problem badawczy w prezentowanym referacie przyjął formę następującego pytania: czy zachodzi współzależność pomiędzy postawami wobec moralności (zwany w dymensyjnym badaniu religijności parametrem konsekwencyjnym) a zaangażowaniem religijnym? Odpowiedź na to pytanie wyprowadzona została z badań zrealizowanych na Pomorzu Zachodnim, na próbie N=2346. Zebrane dane poddane analizie zostały umieszczone na opracowanej i wykorzystanej w tym celu skali pozwalającej scharakteryzować dominujący model moralności i jej związki z religijnością, w oparciu o korelacje poszczególnych zmiennych dotyczących moralności ze zmiennymi takimi jak: autodeklaracje wiary, praktyk, więzi z Kościołem itp.

dr hab. Wioletta Szymczak, Instytut Nauk Socjologicznych KUL

Społeczno-kulturowe konteksty absencji młodzieży w szkolnej edukacji religijnej. Perspektywa badań jakościowych

Problematyka religijności młodzieży należy do zagadnień eksplorowanych między innymi w kontekście współczesnych przemian społeczno-kulturowych, w tym, procesów sekularyzacji, deinstytucjonalizacji, indywidualizacji czy indyferentyzmu religijnego. W jej obrębie znajduje się w Polsce kwestia malejącego poziomu uczestnictwa ludzi młodych w lekcjach religii w ramach oficjalnego systemu oświaty, odczytywana między innymi jako jeden z elementów i symptomów powyższych zmian. Socjologiczna eksploracja tego zjawiska, obejmująca nie tylko pomiar, lecz także jakościową analizę indywidualnych i społecznych uwarunkowań oraz ich konfiguracji, jest poznawczo ważna i interesująca. Wpisuje się w szereg pytań o tendencje i kierunki przemian cywilizacyjnych oraz kształt przyszłej rzeczywistości społecznej w jej rozmaitych odsłonach, której kreatorami będą obecni młodzi dorośli. Jako taka, inspiruje do teoretycznego namysłu oraz pogłębionych i wieloaspektowych badań empirycznych.

Jedną z propozycji mogą stanowić badania jakościowe zorientowane na poznawanie doświadczeń, postaw i opinii pełnoletnich uczniów szkół średnich, którzy deklarują wiarę i nie uczestniczą w lekcjach religii.

Celem referatu będzie prezentacja wyników wstępnej analizy indywidualnych wywiadów pogłębionych, które zrealizowano w ramach – będących w końcowej fazie – badań socjologicznych, w różnych częściach Polski (2022 – 2023). Analiza ta będzie zmierzać między innymi do zidentyfikowania i opisu wybranych społeczno-kulturowych kontekstów decyzji podejmowanych przez młodzież, a odnoszących się do rezygnacji z uczestnictwa w oficjalnej edukacji religijnej w szkole. Znajdą się wśród nich kwestie grup odniesienia i socjalizacji religijnej, pozainstytucjonalnego charakteru religijności ludzi młodych, wymiarów i przejawów indywidualizmu i indyferentyzmu w ich postawach, wreszcie wzajemnego oddziaływania tych rzeczywistości. Jakie elementy indywidualne i społeczne konstytuują kluczowe dla tematu referatu konteksty, w jakich konfiguracjach występują, które z nich mają charakter dominujący, to pytania, które towarzyszyć będą podjętym dociekaniom i refleksjom.

Słowa kluczowe: edukacja religijna, uwarunkowania absencji w lekcjach religii, indywidualizacja, indyferentyzm

dr hab. Agata Świerżowska, Katedra Porównawczych Studiów Cywilizacji, Uniwersytet Jagielloński

dr hab. Izabela Trzcńska, prof. AGH, Wydział Humanistyczny, Akademia Górniczo-Hutnicza
Nurty ezoteryczne jako odpowiedź na czasy niepewności – modele przewodnictwa duchowego w środowiskach alternatywnych Śląska Cieszyńskiego do 1939 roku

Na terenie Śląska Cieszyńskiego już od czasów rozbiorowych dynamicznie rozwijały się zróżnicowane środowiska alternatywne, których przesłania, programy i proponowane praktyki były odpowiedzią na nieprzewidywalność codzienności. Ich znaczenie wyraźnie rosło w czasach przełomów naznaczonych spotęgowanym odczuciem niepewności (destabilizacja będąca wynikiem I wojny światowej, wojna polsko-czechosłowacka i podział Śląska Cieszyńskiego, przemiany gospodarcze i społeczne II RP, obawy związane z

nadchodzącą kolejną wojną światową i in.). Środowiska te krystalizowały się wokół charyzmatycznych liderów, którzy, stosując rozmaite formy duchowego kierownictwa trafiali ze swoim przesłaniem do zróżnicowanej grupy odbiorców. Celem prezentacji będzie próba pokazania z perspektywy teorii charyzmy Maxa Webera oraz symptomatologii Marjorie Garber, w jaki sposób liderzy środowiska alternatywnego Śląska Cieszyńskiego (Agnieszka Pilchowa, Kazimiera Chobotowa, Maria Florkowa, Józef Chobot, Andrzej Podzorski, Jan Hadyňa), budowali swój

autorytet, jak na fundamencie tradycji ezoterycznych formułowali modele duchowego przewodnictwa oraz odpowiedzią na jakie kulturowe lęki i niepokoje stały się przywołane modele przewodnictwa duchowego.

Słowa kluczowe: Śląsk Cieszyński, Wisła, symptomatologia, Agnieszka Pilchowa, Andrzej Podzorski

dr Dobrosława Wiktor-Mach, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

dr hab. Konrad Pędziwiatr, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Katolicki ruch ekologiczny jako ruch kontrkulturowy

Współczesne debaty nad ruchami ekologicznymi i ich potencjałem niedostatecznie uwzględniają rolę ruchów, grup, organizacji, wspólnot czy jednostek inspirowanych religijnie do działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu. Jednocześnie temat aktorów religijnych i ich zaangażowania w ekologię stanowi szybko rozwijający się obszar badań nad mobilizacją społeczną (Berry, 2016; Koehrsen, 2018; Lundberg, 2017). Bezpośrednie zaangażowanie papieża Franciszka, jak i innych przywódców religijnych, w dyskursy dotyczące środowiska i klimatu, zintensyfikowało debatę na temat zakresu i natury „zazieleniania religii”. Ważną tezę w dyskusji jest praca Lynna White’a (1967), który argumentował, że chrześcijańska perspektywa antropocentryczna promuje postawę obojętności w stosunku do przyrody i świata poza-ludzkiego, a nawet sprzyja jego eksploatacji. Z drugiej strony, dostrzegany jest też pozytywny trend przemian pro-środowiskowych w wielu religiach światowych, w tym w chrześcijaństwie.

Większość badań w tym obszarze koncentruje się na „zielonej teologii”, a stosunkowo niewiele jest analiz empirycznych aktywizmu ekologicznego, kongregacji religijnych czy sieci współpracy wśród osób, które w swoich działaniach i dyskursach łączą ekologię z religią. Prezentowany artykuł omawia wyniki badań jakościowych prowadzonych w 2021 i 2022 roku w polskim Kościele rzymskokatolickim, których celem była analiza praktyk i dyskursów w narracjach zarówno duchownych, jak i świeckich katolików zaangażowanych aktywnie w tematy ekologii i klimatu. Wykorzystując perspektywę teoretyczną ruchów społecznych, prezentujemy szeroki krajobraz idei i działań różnych grup katolickich w kontekście szerszej mobilizacji na rzecz środowiska w kraju. Zwrócimy szczególną uwagę procesy ramowania i ich powiązanie ze strategią ruchu na rzecz zmiany społecznej, nakierowanej głównie na przemiany stylu życia i przyjęcia nowych systemów normatywnych, promowanych przez ideę „nawrócenia ekologicznego”. W polskim kontekście proekologiczni aktorzy religijni muszą ostrożnie nawigować między antyekologicznymi głosami w Kościele a przeważnie lewicowym zielonym aktywizmem. W badaniach zidentyfikowaliśmy następujące narracje, które aktywiści wykorzystują do mobilizacji społecznej: 1) przedstawianie działań na rzecz środowiska i klimatu jako obowiązku religijnego, 2) promowanie koncepcji „ekologii integralnej” z naciskiem na jej różnice w stosunku do świeckich podejść ekologicznych, oraz 3) reinterpretacja różnorodnych tradycji katolickich, które łączą obecne wysiłki na rzecz „zazieleniania religii” z ideami i praktykami z przeszłości. Pokazujemy, że ramy stosowane przez polskich katolickich ekologów mogą w niewielkim stopniu przypominać inne nurty ruchów ekologicznych i argumentujemy, że te działania mobilizacyjne stanowią formę ruchu kontrkulturowego.

Słowa kluczowe: katolicyzm, ruch ekologiczny, aktywizm, zmiany klimatu

dr Agnieszka Wołk, Instytut Nauk Socjologicznych, Wydział Społeczno-Ekonomiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Religijność rodziców uczących dzieci w domu – w świetle badań własnych

Wiosną 2022 r. w zespole badawczym w Instytucie Nauk Socjologicznych UKSW w Warszawie rozpoczęto badania nad edukacją domową (próba 393 osób) w celu odpowiedzi na pytanie, jakie

rodziny i z jakich powodów decydują się na odejście z edukacji systemowej. Pierwsze zakładane szkoły przyjazne edukacji domowej były szkołami katolickimi, zaś z literatury przedmiotu wiadomo, że motywy ideologiczno-religijne są istotne przy podejmowaniu przez rodziców decyzji o przejściu na edukację domową, tak więc kwestia religijności nie mogła zostać pominięta w tych badaniach. Zamieszczono w kwestionariuszu ankiety kilka pytań dotyczących niektórych jej wskaźników: autodeklaracji wiary, autoidentyfikacji wyznaniowej oraz autodeklaracji praktyk religijnych. Na przynależność do wyznania rzymskokatolickiego wskazało 61,3% badanych, natomiast 34,4% zadeklarowało, że nie wyznaje żadnej religii. Można zauważyć wyraźną polaryzację postaw wśród rodziców uczących dzieci w domu – na wierzących i niewierzących, a także na praktykujących i niepraktykujących. Jako osoby wierzące deklaruje się ponad połowa badanych – 55,5%, przy czym dość wysoki jest odsetek osób głęboko wierzących – 29,8%. Z kolei 32,8% badanych rodziców stanowią osoby uznające się za obojętne religijnie i niewierzące: odpowiednio 11,2% i 21,6%. Pozostali badani określili się jako niezdecydowani, ale przywiązani do tradycji religijnej (11,7%). Jeżeli chodzi o praktyki religijne, to również widać wśród rodziców dwie wyraźne kategorie: osoby regularnie praktykujące, co najmniej raz w tygodniu (39,9%) i osoby w ogóle niepraktykujące (36,6%). Stosunkowo niewielki jest odsetek badanych praktykujących nieregularnie (23,4%). Porównując uzyskane wyniki z danymi ogólnopolskimi (GUS, CBOS) widać, że kategoria osób wierzących uzyskana w naszych badaniach jest wprawdzie mniejsza niż w badaniach ogólnopolskich, ale znacznie większa jest kategoria głęboko wierzących, jak również znacznie większa jest kategoria osób niewierzących. Wystąpiły też istotne różnice autodeklaracji wiary i praktyk religijnych badanych rodziców w zależności od stażu rodziny w edukacji domowej.

Słowa kluczowe: religijność, stosunek do wiary, praktyki religijne, edukacja domowa

dr hab. Teresa Zbyrad, prof. UR, Uniwersytet Rzeszowski

Kondycja religijna Polaków w czasie i po pandemii

Treść wystąpienia koncentrować się będzie wokół kondycji religijnej Polaków w czasie i po pandemii. Główna teza sprowadza się do pytania czy pandemia spowodowała osłabienie czy wzmocnienie wiary religijnej? Czy możliwość uczestnictwa w praktykach religijnych on-line zachęciły czy zniechęciły do utrzymania wiary religijnej? Czy ustanie pandemii skutkowało większym zaangażowaniem w sprawy religii i pogłębianiem duchowości czy też odcięciem się od wiary i religii? Materiałem źródłowym będą raporty z badań CBOS i pamiętniki osób z okresu pandemii.

Słowa kluczowe (3-5): wiara religijna, kościół, pandemia, praktyki religijne

dr Marcin Zwierzdzyński, Wydział Humanistyczny AGH w Krakowie

dr Dariusz Szklarczyk, Wydział Humanistyczny AGH w Krakowie

Rola religii w konstruowaniu tożsamości organizacyjnej uczelni katolickich w Polsce: raport z analizy danych zastanych

Uczelnie stają się dziś coraz bardziej złożonymi organizacjami. Pełnią wiele funkcji i muszą spełniać często sprzeczne oczekiwania zarówno własnych członków, jak i instytucji z bliższego i dalszego otoczenia. Ciekawym przypadkiem instytucji szkolnictwa wyższego są uczelnie katolickie, które muszą odpowiadać na te oczekiwania z uwzględnieniem ich religijnej specyfiki. Wyjątkowość uczelni katolickich wiąże się z ich tożsamością organizacyjną. Mają one niejednoznaczny status: nie do końca są religijne, ale też nie do końca świeckie. Funkcjonują na granicy kilku ważnych instytucji: państwa, Kościoła i rynku.

Celem referatu jest zrozumienie roli religii w konstruowaniu tożsamości organizacyjnej na przykładzie czterech uczelni katolickich w Polsce: Akademii Ignatianum w Krakowie, Katolickiego

Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Te cztery uczelnie są pod pewnym względem podobne, a pod innym różne. Referat przynosi odpowiedź na dwa główne pytania badawcze: w jaki sposób uczelnie katolickie w Polsce konstruują swoją tożsamość organizacyjną z uwzględnieniem religii oraz dlaczego różnią się w tym względzie zarówno we własnym obrębie, jak i między sobą?

Referowane badanie opiera się na autorskim modelu TREA – czterech strategicznych obszarów działania uczelni: kształcenia, badań, relacji z otoczeniem oraz administracji. Referat skupia się na raporcie z analizy danych zastanych opartej na metodologii badań mieszanych (podejście ilościowe i jakościowe z wykorzystaniem oprogramowania MAXQDA). Przedmiotem badania są treści wewnętrznych i zewnętrznych materiałów dystrybuowanych w przestrzeni uczelni: dokumentów strategicznych, programów kształcenia, danych bibliometrycznych i stron internetowych.

Uczelnie katolickie są swoistym laboratorium napięć między różnymi instytucjami i religią, w których jak w soczewce skupia się oddziaływanie kontekstu społecznego, politycznego i ekonomicznego. Mimo wieloletniego istnienia i rozpoznawalnej pozycji na uczelnianej mapie kraju, katolickie szkoły wyższe wciąż pozostają *terra incognita* dla przedstawicieli nauk społecznych w Polsce. Proponowany referat przyczyni się do wypełnienia tej zastanawiającej luki.

Słowa kluczowe: religia, tożsamość organizacyjna, uczelnie katolickie, szkolnictwo wyższe, dane zastane